

Аутор: Марко Коњовић (1988), 3. разред Гимназије „Јован Јовановић Змај“, Нови Сад

Положај јеврејског становништва у Новом Саду, Винер-Нојштату и Терезијен-Штату од 1942. до 1945. године

Апстракт: Аутор на основу сведочења проф. др Сузане Петровић и извора из архива Војводине описује положај Јевреја у Новом Саду и услове у којима су били приморани да живе за време Другог светског рата у Аустрији.

Положај јеврејског становништва у Новом Саду пре Другог светског рата

Постоје одређене индикације да су се Јевреји настанили у Војводини још у античко доба, али се ту доводи у питање веродостојност извора.¹ Интензивније насељавање Јевреја на подручје Новог Сада и Петроварадина датира од XVII века, када се први Јевреји помињу као војни снабдевачи.

Након завршетка Првог светског рата и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Јевреји Новог Сада доживели су прави полет у погледу културе и стандарда живота. Конкретно, у периоду 1918-1940. године у Новом Саду основано је више јеврејских културно-спортских заједница, попут спортског клуба „Јуда Макаби“², потом, изграђен је јеврејски културни дом, основана су певачка друштва, као што су „Хазамер“ и „Хашира“, а излазило је више јеврејских дневних новина.³ Међутим, у архиву Војводине не постоје сачуване новине из овог периода које су уређивали и издавали припадници јеврејске вероисповести.

Крајем 1939. године почели су да се осећају налети антисемитизма, а самим тим и положај припадника јеврејске вероисповести се знатно погоршао. Нарочито се осетио пад у погледу могућности школовања и трговања. Тако је 1940. године ограничен број особа јеврејског порекла који се могу уписати на универзитете, више школе у рангу универзитета, више средње школе, учитељске школе и друге стручне школе,⁴ иако је 7. октобра 1940. године у „Службеним новинама Краљевине

¹ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 13.

² Спортско друштво „Јуда Макаби“ је основано 1920. године са фудбалском, рвачком, гимнастичарском, боксерском, мачевалачком и пливачком секцијом. Клуб је престао да ради 1941. године.

³ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 31.

⁴ „Уредба о упису лица јеврејског порекла за ученике универзитета, високих школа у рангу универзитета, виших средњих, учитељских и других стручних школа“, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 229, 5. октобар 1940. године, 692.

не Југославије“ изашла уредба о изградњи зграде Друге мушке гимназије у Новом Саду. Стога можемо закључити да разлог за ограничење броја јеврејских ученика није био недостатак предавачког кадра нити превелик број ученика, већ нацистичка учења о вишим и нижим расама. Као резултат примања ограниченог броја ученика јеврејског порекла, јеврејска општина у Новом Саду основала је курсеве за све ђаке који нису били примљени на редовно школовање⁵.

Поред напора јеврејске заједнице да очувају свој идентитет од расистичких схватања, и пре окупације Југославије су се већ почели примећивати први налети хитлеровске демагогије у Новом Саду.

Окупација 1941. године и тродневна рација у Новом Саду

Након одбијања Југославије да приступи Тројном пакту, тадашња власт позвала је велики број грађана Новог Сада, између осталог и знатан број јеврејског становништва, на војне вежбе. Родитељи Сузана Петровић одвели су њу и њеног десет година старијег брата Ладислава на село не би ли поштедели брата регрутације у војску.

После повлачења југословенске војске из Новог Сада, власт су преузели мештани – Мађари и Немци – који су били непријатељски расположени према Србима и Јеврејима. Почетком 1942. године, окупационе власти су у Новом Саду спровеле тродневну рацију у којој је погинуло неколико стотина припадника јеврејске вероисповести, што се може видети по надгробним плочама на јеврејском гробљу у Новом Саду. Велики број спомен-плоча показује да су многи умрли у периоду 21-23. јануара 1942. године. Међутим, треба нагласити да нису убијани само Јевреји, Срби и Роми, припадници „анти-расе“, већ и многи Мађари, који су се једноставно нашли у погрешно време на погрешном месту. Убијано је на улицама, у двориштима, становима. Највеће страстиште било је купалиште „Штранд“, где је људима скинута одећа на веома ниској температури и где су голи бацани у ледени Дунав. Према извештају Комисије за утврђивање злочина окупатора, у рацији 1942. године убијено је осам стотина седамдесет (870) Јевреја, док је по подацима из Јеврејске општине убијено осам стотина двадесет осам Јевреја (828).⁶

Управо да би избегла сличну судбину, мајка Сузана Петровић,⁷ Илона, послала је своју ћерку Сузану и сина Ладислава код бабе и деде у Сентеш, село у Мађарској. Али, ситуација није ни у Сентешу била сигурна. Тачније, Ладислав је као припадник омладинског покрета одведен у Чилаг, затвор у Сегедину, а Сузана је с бабом и дедом одведена у тада формирану гето у Сентешу.⁸

⁵ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 32.

⁶ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 44.

⁷ Петровић, Сузана (рођена Хакер), проф. др биохемије у пензији. Припадник је јеврејске вере.

⁸ Коњовић, Марко, Интервју са Сузаном Петровић, вођен 11. јуна 2006. године у Новом Саду. У даљем тексту: *Коњовић, Интервју са Сузаном Петровић*.

Гето и положај Јевреја у Сентешу

Гето у Сентешу није личио на гета која смо најчешће могли да видимо по енциклопедијама и другим књигама које описују изглед и положај разних народа у њима. Један део села претворен је у гето где су пребачена лица јеврејског порекла. Гето је више личио на засебно село, него на „прави“ гето.⁹ Пре је подсећао на засебно село надомак града.¹⁰ Разлог за то је била чињеница да су бројни Јевреји заузимали истакнута места у граду, на пример било је доста лекара, апотекара и трговаца.¹¹ Поред тога што су заузимали истакнута места, каква могу заузимати у једној мањој заједници, образовани људи попут лекара и апотекара су неопходни за нормалан ток и развој једне животне заједнице нарочито у ратним условима. Стога, није чудно да антисемитизам у Сентешу није био изражен као у другим деловима Европе, јер је значајан број Јевреја који су живели у Сентешу био одговоран и неопходан за очување села као таквог.

Поједине породице добиле су куће, у којима је боравила само једна породица, тако да није дошло до пренасељавања једне куће нити је било мањка простора. У оквирима гета становници су се слободно кретали.¹²

Људи су наставили свој живот по некој уобичајеној рутини уз мале измене. Након одласка у гето, становници јеврејског порекла нису имали све погодности које су имали у нормалној ситуацији. Школа је престала да ради, што је сасвим очекивано у ситуацији рата.¹³ Међутим, поједине породице су своју децу подучавале како би очувале привид нормалне ситуације.

Иако су приликом преласка у гето били приморани да носе жуту звезду, Јевреји у Сентешу нису доживели срамоту нити презир. Стога, можемо закључити да се живот у Сентешу, бар у првим месецима настанка гета, није битно променио. Становници јеврејског порекла покушали су да наставе свој живот, а лица мађарске националности их из својих интереса нису у томе спречавала. Године 1944. становници гета у Сентешу депортовани су у радни камп Винер-Нојштат.

Услови живота у Винер-Нојштату

По доласку у Винер-Нојштат, људи су распоређивани у радне јединице које су чиниле углавном старије особе. Деца су такође имале своје послове, али далеко слабијег физичког интензитета од послова које су обављали старији људи.¹⁴

За разлику од живота у Сентешу, живот у Винер-Нојштату се донекле погоршао. Становници радног кампа више нису имали своје куће у којима су обитавали, већ су сви били распоређени у једну просторију где су спавали на

⁹ Коњовић, Интервју са Сузаном Петровић.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

¹² Исто.

¹³ Исто.

¹⁴ Коњовић, Интервју са Сузаном Петровић.

сламарицама.¹⁵ Међутим, и поред оваквог животног смештаја, припадницима јеврејске вере који су били доведени на рад у Винер-Нојштат, живот није био угрожен. Чувари кампа нису физички злостављали затворенике нити су их на било какав други начин малтретирали.¹⁶ Једина опасност по живот био је тежак физички рад који је представљао изузетан напор појединим старијим особа.

Када је дошла зима, затвореницима у кампу било је обезбеђено и грејање, није било смрзавања, што се у случају ванредне, ратне ситуације може сматрати луксузом.

Положај затвореника у „узорном логору“

Почетком априла месеца 1945. године издата је наредба по којој су сви Јевреји из Аустрије морали да буду депортовани у Терезијен-Штат.¹⁷ Терезијен-Штат или, кратко, Терезин, био је војно утврђење које је изградила Марија Терезија. У односу на капацитете логора пре Другог светског рата, логор се проширио и „добрио на угледу“.¹⁸ Наиме, Терезијен-Штат се проширио и заузимао је већу површину него пре почетка рата, будући да је велики број затвореника довођен у овај логор на смакнуће.

Терезијен-Штат су чиниле велике касарне са пет, шест спратова који су ишли полукружно. Ту су се налазиле собе у којима су били смештени заробљеници. У собама је била сламарица на којој су затвореници спавали. Храна је била једнолична, а воде је било мало.¹⁹

Међутим, положај болничара у логору, био је бољи. Конкретно, исхрана је била богата, колико је могла да буде у таквим условима, а воде је било довољно.²⁰ Поред ових повластица, имали су приступ разним лековима које су могли да сами користе уколико би се разболели сами болничари или њихови рођаци и пријатељи. У логору су се јавиле разне болести које прате велике групе изгладнелих и прљавих људи (наиме, у Терезијен-Штат је било смештено око осамдесет хиљада људи), попут тифуса и упале плућа.²¹

Затвореници је требало да буду ликвидирани, убијени у гасној комори. Тих истих осамдесет хиљада затвореника требало је да буде, по процени Сузане Петровић, убијено за два дана.²² Међутим, због бомбардованих пруга, гас, Циклон Б, није стигао у логор, тако да затвореници нису погубљени.²³

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Коњовић, Интервју са Сузаном Петровић.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Исто.

Иако су положај затвореника и услови живота у концентрационом логору били далеко испод нормалних услова живота, па чак и услова у којима су боравили у гету у Сентешу и радном кампу у Винер-Нојштату, затвореници Терезијен-Штата успели су да избегну ликвидацију.

Крајем маја 1945. године, концентрациони логор Терезијен-Штат ослободили су припадници војске Сједињених Америчких Држава, са једне стране, а са друге стране савезничка војска Совјетског Савеза, Велике Британије и Француске.²⁴

Повратак затвореника у Нови Сад и њихов положај

Након ослобођења Терезијен-Штата затвореници логора су се организовали за повратак кући. Будући да су пруге биле уништене, њихов повратак био је умногоме отежан.²⁵ И поред свих тешкоћа на које су наилазили у току повратка, већина затвореника вратила се својим кућама, док је један део касније избегао у државу Израел, која је створена 14. маја 1948. године као домовина за Јевреје.

Станови избеглих и депортованих Јевреја били су опљачкани или су се друге породице уселиле у њих. Међутим, јеврејска заједница је пристиглим породицама и појединцима обезбедила смештај и нашла запослење.²⁶

Неколико дана након ослобођења Новог Сада, 23. октобра 1944. године, окупило се око двадесет Јевреја са намером да обнове рад јеврејске заједнице. Том приликом образован је „јеврејски одбор“. Задаци одбора били су: прихватање повратника, заштита имовине депортованих, снабдевање храном и одећом као и заштита интереса припадника јеврејске заједнице. Међутим, одбор је убрзо распуштен пошто је оцењено да народна власт нема интереса за очување имовине Јевреја. Тада се приступило обнављању рада јеврејске општине у Новом Саду. За руководство изабрани су стари челници Одбора.²⁷

Након завршетка Другог светског рата, Јевреји, као и остатак становништва, покушали су да се врате уобичајеној рутини коју су водили пре рата. Јеврејска заједница наставила је свој рад. Тако је 20. априла 1964. године одржана „Изложба варшавског гета“, а 19. децембра 1965. године у просторијама јеврејске општине одржана је изложба у спомен проф. др Алберта Вајса.²⁸ Сваке године, 23. јануара, традиционално се одржава комеморација у спомен невиних жртава тродневне рације. За ту прилику подигнут је споменик жртвама рације у Новом Саду, који се налази на самој обали Дунава, на Кеју Жртва рације. Рад је дело Јована Солдатовића, а представља четири велике бронзане фигуре оца са дететом, мајке и детета. Назван је „Породица“.

²⁴ Исто.

²⁵ Коњовић, Интервју са Сузаном Петровић.

²⁶ Исто.

²⁷ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 53. и 54.

²⁸ Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001, 59.

Закључак

И поред бројних страхаота које је Други светски рат донео, кроз сведочење проф. др Сузана Петровић добијамо увид у једну другачију судбину и преживљавање страхаота холокауста.

Јеврејска популација у мађарском селу Сентешу није била у непосредној животној опасности, нити се расна сегрегација испољавала у толикој мери као у многим другим крајевима Европе. У аустријском логору Винер-Нојштат однос према заробљеницима такође није показивао суровост типичну за логоре Другог светског рата. Ситуација у Терезијен-Штату била је другачија, пошто су људи ту довођени на погубљење. Десетине хиљада људи избегле су сигурну смрт само захваљујући срећним околностима које су спречиле да гас не буде испоручен у логор.

Тешка судбина многих народа у Европи није задесила један део јеврејске популације Новог Сада и Сентеша, и захваљујући њиховим сведочењима у могућности смо да покажемо њихов положај за време Другог светског рата.

Извори

1. Коњовић, Марко, Интервју са Сузаном Петровић, вођен 11. јуна 2006. године.
2. „Уредба о упису лица јеврејског порекла за ученике универзитета, високих школа у рангу универзитета, виших средњих, учитељских и других стручних школа“, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 229, 5. октобар 1940. године.
3. „Уредба о изградњи зграде Друге мушке гимназије у Новом Саду“, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 230, 7. октобар 1940. године.

Литература

1. Šosberger, Pavle, *Novosadski Jevreji. Iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu*, Prometej, Novi Sad 2001.

Прилози

Прилог 1. Интервју са Сузаном Петровић²⁹

Марко Коњовић³⁰: Молим Вас, реците како се зове, где сте рођени и када.

Сузана Петровић: Зовем се Сузана Петровић, рођена Хакер, од оца Ернеста и мајке Илоне, односно Јелене, како бисмо превели на српски... Рођена сам 1. јула 1935. године у Новом Саду у једној средње имућној грађанској породици. Живели смо у једном лепом четворособном стану у центру града, у Железничкој улици.³¹ Ту смо живели родитељи, мој брат и ја, 10 година старији брат Ладислав, који је рат провео у затвору у Сегедину, и умро је природном смрћу 1983. године.

МК: Причајте нешто о Вашој породици пре почетка рата.

СП: Па, као што сам рекла, рођена сам у средње имућној грађанској породици, живели смо у четворособном стану у центру Новог Сада. Ја сам ишла у енглеско забавиште. Отац је завршио политехнику, али је имао своју приватну фирму, а мама је била домаћица, као и већина жена у то време. Брат је ишао у гимназију и учио је виолину и цртање.

МК: Када сте ишли у енглеско забавиште?

СП: Ишла сам са неких 2 и по, 3 године. То је било приватно забавиште.

МК: Шта се дешава када избија рат у Југославији?

СП: Са ратом иде и рација 1942. године у Новом Саду... Пошто смо живели релативно близу Дунава, где су бацали људе испод леда, родитељи су мене и брата послали код родитеља наше маме у Сентеш. То је једна варошица у Мађарској. Ту сам била док нас нису одвели у логор. У Сентешу сам завршила први, други и трећи разред основне школе у изолованој јеврејској школи, где су сви разреди били заједно јер је било мало јеврејске деце... Брата су брзо ухапсили тамо и одвели га у Сегедин у затвор са другим припадницима омладинског покрета, где је остао до краја рата. Школа је била на мађарском језику и иако нисам знала језик, брзо сам га научила.

МК: Да ли сте се дружили са другом децом или само са мађарском децом?

СП: Антисемитизам и жута звезда нису били изражени. Није било сегрегација као што је било у другим деловима Европе, тако да сам се дружила и са другом децом.

МК: Значи, нисте били у обавези да носите жуту звезду?

СП: Не. Тек 1944. године када се у једном делу града формирао гето и када смо сви морали тамо прећи, онда смо морали да носимо Давидову звезду.

МК: Колико сте тада имали година?

СП: 1944? Око осам и по година.

МК: Када сте били приморани да ставите Давидову звезду, да ли је то оставило неки утусак на Вас? Ипак сте били дете и верујем да нисте баш разумели шта се догађа...

²⁹ Сузана Петровић, (рођена 1. јула 1935. године), доктор наука, професор биохемије у пензији, једна од преживелих Јевреја за време холокауста 1941-1945. године. Интервју вођен 11. јуна 2006. године у Новом Саду. У даљем тексту: СП.

³⁰ У даљем тексту: МК.

³¹ Железничка улица. Улица у центру Новог Сада.

СП: Увек остави утисак када некога обележе. Али, није било било никаквог добацивања, понижавања у том месту. Било је доста Јевреја који су били на истакнутим местима: разни лекари, апотекари, виђенији људи, лекари, богати трговци... Звезда није изазивала чуђење ни презир.

МК: Како је изгледао гето?

СП: Било је приградско, изван варошице, више је личило на село. Било је улица и тргова, као град у граду. Ми смо добили кућу, где смо били баба, деда и ја. Сећам се да сам имала и пса, Бобику. Део намештаја смо пренели у ту кућу, а део је остао запечаћен и после та кућа изгорела... Неки румунски војници су је запалили, дал' намерно, дал' случајно, не знам. Бака је видела ту кућу после тога. Изгорела је до темеља...

МК: Колико сте остали у тој кући у гету?

СП: Ту смо остали неких месец-два дана.

МК: Да ли сте, док сте били у гету, имали неке забране, да не смете да излазите напоље или нешто слично?

СП: У оквиру гета смо се слободно кретали. Не сећам се никаквих ограничења... Свакако да је било, али не у смислу да не можемо да излазимо из куће. Подразумева се, у школу нисам ишла; то је био март, април месец, али су ми тај разред признали пошто је био крај школске године.

МК: Колико сте остали у гету?

СП: Неких месец, месец и по дана.

МК: Зашто сте напустили гето?

СП: После тих неких месец, два, то је било лето '44, су нам рекли да спакујемо основне потрепштине и да са једним кофером по особи будемо ујутру у центру гета, одакле су нас одвели на железничку станицу и „утоварили“ у сточне вагоне.

МК: Ко вам је рекао да треба да се спакујете? Да ли је то био неко од непријатељских војника?

СП: Да, неко од тамошњих власти.

МК: Да ли сте, можда, понели неку играчку или неку другу драгу успомену?

СП: Не. Била сам послушно дете, па сам понела стварно само најпотребније ствари. Ствари за личну хигијену, одећу и сличне ствари.

МК: Шта се десило кад су вас „утоварили“ у вагоне?

СП: Прво сам се поздравила са својим псом, Бобиком. Потом смо сели у воз где је свако имао своју парцелу по неких пола метра квадратних и ту су нас затворили. Нисмо ни далеко ишли; до Сегедина у једну циглану, која је била збирно место. Ту смо исто били кратко. Утоварили су нас у блиндиране вагоне са малим отвором и одатле смо путовали до Винер-Нојштата.³² Ту су људи умيرали...

МК: Када је то било?

СП: То је био крај јуна, почетак јула. Сећам се да сам ту провела 9. рођендан и да ми је једна комшиница из Сентеша дала један кекс. Мислим да ми је то био најдражи поклон, иако сам после тога добила још пуно поклона.

МК: Шта се дешавало након тога?

СП: Па, у истом вагону је био и WC и добијали смо мало воде док нисмо стигли у то место; једно планинско, алпско место... Винер-Нојштат. Ту су нас

³² Wiener-Neustadt, радни логор у Аустрији.

истоварили и одатле су нас слали, у мањим групама у неке индустријске „погоне“, где су старији били упућени на рад. Нисам рекла, у Сегедину су нам се придружили и из других градова Мађарске и то је била једна велика група људи. Нас тридесетак је одведено у једно мало место, не могу да се сетим имена, где је била фабрика тепиха у којој је мој деда преносио тепихе, физикалисао иако је имао седамдесетак година, а бака је нешто крпила, вероватно немачким војницима, све у свему, жене су радиле неке домаће послове.

МК: А Ви? И остала деца?

СП: Ми, деца, нас десетак, смо вукли у кантама из неког другог места, вероватно из неког већег логора, храну за нас тридесетак одраслих и нас децу.

МК: Какви су били услови за живот у тој циглани?

СП: Ту смо становали на тавану, сећам се косих, фабричких, оних искривљених кровова... Спавали смо на сламарици, сећам се да је било пуно бува, стеница или шта је већ. Мислим да ме никада нису толико изуједале буве као тада (смех).

МК: Да ли сте били у контакту са Немцима?

СП: Да, да... Имали смо контакте са Немцима, кад смо ишли по храну, са радницима... Ту сам и научила да причам немачки.

МК: Да ли сте имали слободног времена и шта се радили?

СП: Да, имали смо слободног времена... Играли смо се типичних дечјих игра: жмуре, итд. Нисмо имали лутке, па смо се играли оних игара, како да кажем, које нису захтевале играчке (благи осмех).

МК: Да ли је вршено неко насиље над вама, заробљеницима?

СП: Не, нико нас није злостављао.

МК: Да ли сте приметили код баке и деде да су забринути?

СП: Па, не бих рекла да су били забринути колико им је тај рад тешко пао, поготово деди који је био рачуновођа, па му ношење тешких тепиха у седамдесетој години није лако пало. Даноноћно смо слушали авионе како прелећу, то су били војни авиони, бомбардери. Ту и тамо неки су успели малим радио апаратима да хватају неке вести.

МК: Заробљеници су хватали вести?

СП: Да.

МК: Да ли вас је затекла зима тамо у логору?

СП: Да, јесте. У лето смо дошли а тек у пролеће следеће године смо отишли, дакле ту смо били скоро годину дана.

МК: Да ли сте имали зимске одеће?

СП: Да, имали смо одеће... Оно што смо понели нам нико није одузео. Фабрика је имала грејање, па смо се и грејали. Није било смрзавања.

МК: Како сте били распоређени на тавану?

СП: Сламарице су биле распоређене као код планинара... Једино је било пуно бува. Али, није било толико страшно. После кад сам чула како је било у другим концентрационим логорима, ово је био хотелски смештај (смех).

МК: Кад сте отишли из Винер-Нојштата?

СП: Ту смо били до пролећа '45. године; до почетка априла, кад је стигла наредба да сви Јевреји из Аустрије треба да се депортују у Терезин, Терезијен-

Штат³³, познати, „узорни логор“. То је било утврђење које је изградила Марија Терезија.

МК: Шта се дешавало у Терезијен-Штату?

СП: Кад смо ми дошли у Терезијен-Штат било је око 80.000 људи, тако да се логор проширио. То је исто било збирно место где је требало да се задрже људи толико док не стигне гас, Циклон Б³⁴. Гасна комора је била модерна, ефикасна, у смислу да је требало тих 80.000 људи у два дана ликвидирати. Била је великог капацитета. Наравно, ми нисмо знали зашто смо доведени, сигурно није због неке добробити (смех). Те податке о Циклону Б смо после сазнали.

МК: Како је изгледао логор?

СП: То су биле велике касарне које је још Марија Терезија саградила; била је то њена војна база. То су биле велике касарне са по пет, шест спратова што иду полукружно и ту су биле собе где је опет била сламарица. То је било пролеће, лето... Храна је овде била много гора, имали смо мало хране и воде. Услови живота нису више били „идеални“ као у оној фабрици где смо били, али смо барем још увек били живи.

МК: Да ли је вршена нека селекција при доласку у Терезијен-Штат?

СП: Не. Мислиш, у смислу жене, деца? Не, не... Како су групе долазиле тако су их и смештали.

МК: Дакле, били сте са бабом и дедом?

СП: Не само да сам била са њима, већ и са осталима из Сентеша. Мање-више смо све време били заједно. Ту се десила једна лепа епизода. Појавила се моја мама која је била доведена '44. из Новог Сада, али је била на другом крају логора, у радној бригади. Ни бака, ни дека ни ја нисмо знали да је она ту. Прихватила се да буде болничарка, иако није имала никакве везе са медицином. Тад се појавио и тифус, упале плућа и друге болести које прате тако велике групе људи, изгладнелих и болесних. Мама је могла, као болничарка, да иде из зграде у зграду и ту је срела једну жену из Сентеша која ју је препознала и питала да ли је она та и та. Мама је рекла да јесте. Тад јој је жена објаснила да је зна као девојчицу и питала ју је да ли зна да су јој родитељи и ћерка ту. Рекла је: „Не, немам појма. Ви мора да сте ме побркали са неким“. Тада ју је довела право у нашу собу. Можеш замислити какав је то био сусрет... Мама ме је тада повела у њену бараку, где је било мало боље јер је као болничарка имала неке привилегије: бољу храну, итд.

МК: Шта се потом десило?

СП: Па, Циклон Б није стигао... Сећам се да сам видела каћуше како светле ноћу и горе на небу су пролазили савезнички авиони.

МК: Ко вас је ослободио?

СП: Ослободила нас је савезничка војска са једне стране и совјетска армија са друге. То је био крај маја '45. Ту сам добила упалу плућа, али су ме лечили пеницилином, па сам се брзо опоравила.

МК: Шта се дешавало када су вас ослободили?

³³ Theresienstadt, логор у Чехословачкој, данашњој Чешкој. С. Петровић је у Терезијен-Штату дочекала ослобођење 1945. године од стране ослободилачке, савезничке војске САД-а и СССР-а.

³⁴ Циклон Б спада у групу краткотрајних бојних отрова који парализују рад нервног система и крвотока. Хемијска формула Циклона Б је HCN, цијано-водонична киселина. „Бојни отрови“ у : *Мала Општа Енциклопедија*, Просвета, Београд 1978².

СП: Тада је почело припремање за одлазак кући. Људи су били у јадном стању, а пруге од Терезијен-Штата до Југославије су биле избомбардоване. У повратку су биле опет формиране групе, само у зависности где је ко ишао. Опет сточни вагони, али овог пута нису били закључани. Све је ишло јако споро. Данас се тај пут пређе за неколико сати, али ми смо путовали чак неколико недеља. У вагонима је простор опет био испарцелисан.

МК: На који начин испарцелисан?

СП: Па једноставно су распоређивали по породицама.

МК: Ко је то организовао?

СП: Па неки од логораша, вероватно.

МК: Како су се људи понашали при повратку?

СП: Људи су били као полудрогирани, измрцварени, али их је умиривало то што иду на неки светлији пут. Није било неких ексцеса, свађа... Ми смо добили део код врата, тога се сећам, али сад смо ишли баба, деда, мама и ја. Они су направили круг око мене јер сам још била ровита, а ноћи хладне. Сада се и деда разболео. Имао је 70 година, али је био израбљен и осећао је додатну одговорност због моје болести. Путовали смо две недеље до Будимпеште. Једно јутро сам видела да се деда не мрда и одмах сам позвала маму и баку. Био је умро у сну.

МК: Где је то било?

СП: То је било негде на граници Чешке и Мађарске. Ту смо иначе стали тај дан у погранично место звано Галанта. Дошли су људи који су умотали деду у бели чаршав и однели га.

МК: Шта се онда дешавало?

СП: Онда смо стигли до Будимпеште. Бака је желела да оде до куће у Сентешу. Мама је пре одласка у логор донела у Сентеш све вредности које је могла, мислећи да ће у Мађарској бити сигурније. Али, све је изгорело. Мама и ја смо кренуле у Нови Сад.

МК: Шта сте затекли када сте дошли у Нови Сад?

СП: У наш стан у Железничкој улици се већ неко други уселио, али једна мађарска породица нас је примила. Код њих је мама пренела неке ствари које је могла да пренесе у току ноћи. Код њих смо били неких месец, два, јер су њих заједно са неким другим немачким породицама депортовали иако су моја мама и други људи потписали да нису сарађивали са окупаторским снагама и да су били лојални грађани. Међутим, није вредело. Ми смо добили привремени смештај у Јеврејској општини.

МК: Шта је било са вашим оцем и братом и шта се дешава када сте се сместили у Новом Саду?

СП: Затвореници из Чилага³⁵, где је био брат, су побегли кад су видели да је рат изгубљен. Отишли су на Сремски фронт пошто никога није било кући у Новом Саду. Тате није било, причало се да је погинуо на Руском фронту. После се брат вратио и живот се вратио у неку нормалу. Кренула сам у школу, уписала гимназију, „Јовину“ гимназију³⁶. Потом сам се уписала на факултет у Београду. Ту сам завршила хемију и враћам се у Нови Сад. Полако све долази на своје. Како то иде, удала сам се и 1967. добила сам сина Дејана. Како не може све бити идеално,

³⁵ Чилаг, затвор у Сегедину.

³⁶ Гимназија „Јован Јовановић Змај“, Нови Сад.

растајем се. Пошто на факултету нема таворења, настављам учити и 1976. сам докторирала, а 1979. добијам стипендију за Медицински факултет на Флориди. То ми је користило у и образовном смислу и у животном. После тога, све иде својим неким редом, постајем доцент, а затим редован професор.

МК: Да ли сте остали у контакту са својом родбином?

СП: Бака се одмах после ослобођења одселила у Израел, тако да нисмо били у неком контакту. Али, 1970. одлазим у Израел да упознам браћу од тетке, тачније тетака. Тада посећујем и Вајцманов Институт за биохемију.

МК: Да ли имате неку поруку за будуће генерације?

СП: Волела бих да људи буду људи... Можда ово што сам доживела ми је дало велику животну снагу да се изборим са свим недаћама које ми је живот приредио.

МК: Госпођо Сузана, пуно Вам хвала.

СП: Нема на чему.

*Прилог 2.
Споменик „Породица“, подигнут у спомен жртвама тродневне рације у Новом Саду.*